

Blendow Lexnova Expertkommentar - Entreprenadrätt, maj 2018

NJA 2017 s. 237 - en rättslig analys av inträffandeprincipen

Vad är en ansvarsförsäkring?

En ansvarsförsäkring skyddar försäkringstagaren mot skadeståndsskyldighet. Dess syfte är dels att skydda skadevällaren (försäkringstagaren) mot oförutsedda utbetalningskrav, dels att möjliggöra för den skadelidande att få ut ersättning.^[1] Försäkringen skyddar därmed mot s.k. ren förmögenhetsskada, vilket enligt 1 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) är ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.

En ansvarsförsäkring är inte kopplad till en viss egendom, vilket annars är brukligt för försäkringar, utan är istället knuten till en viss juridisk eller fysisk person, som exempelvis ett byggföretag.^[2] Försäkringen anpassas efter försäkringstagarens bransch. För att en ersättningsgill skada ska uppkomma krävs att skadeståndsansvar föreligger, att skadan omfattas av försäkringsvillkoren samt att skadan inträffar under försäkringstiden.

Kravet på att skadan ska anses ha inträffat under försäkringstiden är det som den här artikeln ska behandla närmare i den följande framställningen.

Ansvarsförsäkringar på entreprenadrättens område

I både AB 04 och ABT 06 föreskrivs en försäkringsplikt för entreprenören. I den aktuella bestämmelsen, 5 kap. 22 § AB 04 respektive 5 kap. 23 § ABT 06, stadgas att entreprenören ska ha både en allriskförsäkring och en ansvarsförsäkring, om inte annat har föreskrivits i kontraktshandlingarna. Enligt bestämmelsens tredje stycke ska entreprenören ha en ansvarsförsäkring för entreprenadverksamhet under entreprenadtiden och under minst två år efter entreprenadens godkännande. Försäkringsbeloppet ska som lägst vara 200 prisbasbelopp och självrisken högst tre prisbasbelopp. I bestämmelsens sjätte stycke föreskrivs att det vid skada åligger part att utnyttja avtalad försäkring.

I den aktuella bestämmelsens femte stycke stadgas att beställaren, vid entreprenörens underlåtenhet att prestera försäkringshandlingar, kan ha rätt att teckna försäkring på dennes bekostnad. Det saknas dock möjlighet för beställaren att teckna ansvarsförsäkring på entreprenörens bekostnad, vilket gör bestämmelsen tandlös i den här delen.^[3]

I sammanhanget bör påpekas att regeln om att entreprenören ska ha en ansvarsförsäkring under entreprenadtiden och under minst två år efter entreprenadens godkännande inte harmoniserar särskilt väl med att garantitiden enligt såväl AB 04 som ABT 06 är fem år, jfr 4 kap. 7 § AB 04/ABT 06. Det får därmed anses ligga i båda parternas intresse att entreprenören har ett mer omfattande försäkringsskydd än vad som stadgas i 5 kap. 22 § AB 04/ABT 06.

I bilaga 1 till publikationen AMA AF 12, utgiven av Svensk Byggtjänst, finns en beskrivning av vad en allrisk- och ansvarsförsäkring för entreprenadverksamhet ska innehålla (som minimiomfattning). Beskrivningen är framtagen av Byggandets Kontraktskommitté, BKK, och såvitt vi vet har svenska

försäkringsbolag arbetat in beskrivningen i sina villkor för entreprenadförsäkringar. Av beskrivningen framgår att försäkringen gäller för skada som *inträffar* under den tid försäkringen är i kraft. Ansvarsförsäkring för entreprenadverksamhet utgår således från den s.k. inträffandepincipen för att ange *när* försäkringen gäller. När skada väl har inträffat får vi förstås ändå framhålla vikten av att kontrollera hur villkorstexten i den aktuella försäkringen är formulerad.

Vidare får vi framhålla att ansvarsförsäkringen för entreprenadverksamhet som huvudregel utgår från att en sakskada utanför entreprenaden har inträffat.

Bakomliggande omständigheter i målet⁴¹

Twisten mellan Huddinge kommun, (kommunen), och Länsförsäkringar Stockholm, (Länsförsäkringar), har sin bakgrund i följande. Kommunen hade mellan den 1 januari 2002 och den 31 december 2009 en s.k. kommunförsäkring hos Länsförsäkringar. I försäkringen ingick en ansvarsförsäkring. Enligt försäkringsvillkoren gällde ansvarsförsäkringen för skador som inträffar under den tid som försäkringen är i kraft (försäkringstiden).

Kommunen anmälde två skador till Länsförsäkringar och gjorde gällande att dessa hade uppstått under försäkringstiden.

Den första skadan, Bygglovsärendet, bestod i följande. I september 2008 meddelade kommunen bygglov för uppförande av en villabyggnad. Vid en besiktning i oktober 2009 var byggnaden närapå färdigställd. Bygglovet överklagades och upphävdes av länsstyrelsen genom ett beslut den 9 december 2009, med hänvisning till rådande detaljplan. Beslutet överklagades till förvaltningsrätten. Förvaltningsrättens dom, enligt vilken överklagandet avslogs, vann laga kraft den 5 september 2012. Ägaren till byggnaden framställde i anledning av kommunens agerande krav på ersättning för bl.a. kostnaderna för byggnadens uppförande.

Den andra skadan, Särskoleärendet, bestod i följande. År 2002 genomförde kommunen en utredning av en elev vid en av grundskolorna. Utredningen mynnade ut i en rekommendation om att eleven borde beredas plats i särskola; vilket eleven fick år 2005. År 2010 genomfördes en ny utredning som visade att eleven inte alls borde gå i särskola. Eleven lämnade skolan i juni 2012, med studentexamen från ett särskolegymnasium, och framställde samma år ett krav på skadestånd gentemot kommunen avseende bl.a. kostnader för studielån för kompletterande studier. Ansökan om studielån hade beviljats i tiden efter år 2010.

När Länsförsäkringar underlät att reglera skadorna på kommunens ansvarsförsäkring väckte kommunen istället en fastställelseäta mot Länsförsäkringar och yrkade att tingsrätten skulle fastställa att Länsförsäkringar var skyldigt att uppfylla sina förpliktelser i den tecknade försäkringen. Parterna var ense om att skadorna i och för sig omfattades av försäkringsavtalet. Twisten avsåg endast frågan om skadorna hade inträffat under försäkringstiden.

När ska en ren förmögenhetsskada anses ha inträffat enligt inträffandepincipen?

I målet gjorde kommunen gällande att skadan hänförlig till Bygglovsärendet inträffade i samband med att byggnaden, som redan då saknade värde, uppfördes. Enligt kommunen omfattade försäkringen även ersättning för rivningskostnaderna, såsom en oundviklig följd av omständigheter under försäkringstiden. Länsförsäkringar hävdade istället att skadan inträffade när beslutet att upphäva bygglovet vann laga kraft, vilket var år 2012, eftersom det först då stod klart att byggnaden måste rivras med ekonomisk skada som följd. Angående Särskoleärendet gjorde kommunen gällande

att skadan bestod i förlust av adekvat utbildning och inträffade allteftersom elevens placering i särskola fortgick. Länsförsäkringar gjorde istället gällande att skadan inträffade tidigast år 2012, när eleven beviljades studielån för att komplettera sina studier, alternativt när arbetsinkomst uteblev pga. kompletterande studier.

Avgörande för huruvida skadorna skulle omfattas av kommunens ansvarsförsäkring var därmed tidpunkten för när respektive skada uppstod, den s.k. inträffandetidpunkten.

Tingsrätten ogillade kommunens talan i dess helhet. Högsta domstolen, som fastställde hovrättens domslut, biföll istället käromålet i dess helhet ([NJA 2017 s. 237](#)). I domskälen uttalade Högsta domstolen bl.a. följande.

Ett villkor avseende en ansvarsförsäkrings avgränsning i tiden kan utformas på det sätt som parterna anser vara mest ändamålsenligt; frågan regleras inte i lag. I [NJA 2017 s. 237](#) konstaterar Högsta domstolen att det har uttalats att en sakskada inträffar när skadehändelsen äger rum och så länge skadeförloppet pågår, medan en personskada inträffar först när skadan ger sig tillkänna och medför sådana omständigheter som grundar rätt till skadestånd, men att motsvarande uttalanden om när en ren förmögenhetsskada inträffar inte har gjorts.^[6] Det står dock klart att uttrycket "när skadan inträffar" kan ha olika innebörd och måste tolkas i den kontext där det ingår, dvs. som en del av ett avtal om ansvarsförsäkring, och på ett sätt som kan antas bidra till att uppfylla avtalets syfte.

Vid tolkningen av ett försäkringsvillkor av standardkaraktär ska hänsyn tas till ordalydelsen, villkorets syfte, försäkringens och kundkretsens art, traditioner i fråga om formulering, anslutning till lagens uttryckssätt och gängse praxis. Det ska också bedömas vad som sakligt sett är en förnuftig och rimlig reglering, där någon gång dispositiv rätt kan ge vägledning. Först om något resultat inte kan uppnås med hjälp av sådana kriterier, finns det anledning att falla tillbaka på andra, mera generella tolkningsprinciper.^[6]

Avseende tolkningen av det aktuella försäkringsavtalet konstaterade Högsta domstolen följande.

Vid ren förmögenhetsskada inträffar skadan när den skadegörande handlingen drabbar den skadelidandes ekonomiska ställning. Det är därmed naturligt att bedöma skadan som uppkommen då de förmögenhetspåverkande omständigheterna är för handen, oavsett om dessa då är synbara för omvärlden. Att skadan upptäcks eller bekräftas eller preciseras till sitt belopp först senare bör alltså sakna betydelse för bedömningen av om den har inträffat.

Redan ordalydelsen av ett försäkringsvillkor som det nu aktuella talar för att inträffandetidpunkten är då de förmögenhetspåverkande omständigheterna har uppkommit, oavsett att skadan då ännu inte är synbar eller har kunnat värderas. Vid tolkningen måste hänsyn också tas till vad som får antas vara villkorets syfte, varvid det får förutsättas att båda parter har velat åstadkomma en för dem rimlig och ändamålsenlig reglering. En tolkning som innebär att skadan anses inträffat först när den har blivit synbar eller kan värderas kan få negativa effekter om det i slutet av en försäkringstid framkommer misstankar om en skada som ännu inte kunnat bekräftas eller värderas. Ansvar för skadan skulle med denna tolkning bäras av den försäkringsgivare som med samma villkorsreglering meddelar försäkring för den efterföljande försäkringstiden. Eftersom det uppenbarligen skulle bli svårt att teckna ny försäkring som täcker en sådan skada framstår det även mot den bakgrunden som mest ändamålsenligt att inträffandetidpunkten förläggs till ett tidigt skede av skadeförloppet.

Slutligen slog Högsta domstolen fast följande avseende de aktuella skadorna.

Skadan i Bygglovsärendet orsakades av kommunens oriktiga beslut att bevilja bygglov, vilket resulterade i att fastighetsägaren uppförde en byggnad som senare måste rivas. Det stod visserligen

först senare klart att det var fråga om en skada och att denna var slutlig. Att skadan upptäcktes och bekräftades först i ett senare skede hindrar dock inte att den inträffade redan vid byggnationen, dvs. under försäkringstiden. De utgifter för rivning som fastighetsägaren har begärt ersättning för inträffade visserligen efter försäkringstiden, men framstår som en oundviklig följd av och ett led i det skadeförlopp som började under försäkringstiden.

Skadan i Särskoleärendet uppkom som en följd av kommunens beslut att placera eleven i särskola. Skadan får anses utgöra förlorad adekvat utbildning under åren 2005-2012 och ha uppkommit fortlöpande. Att omständigheterna som gav upphov till skadan upptäcktes först genom att det år 2010 konstaterades att eleven inte borde vara placerad i särskola saknar betydelse. Den del av skadan som avser förlorad utbildning under åren 2010-2012 har i och för sig inträffat efter försäkringstidens utgång, men är en oundviklig fortsättning på ett under försäkringstiden inlett skadeförlopp, vilket kommunen inte har kunnat påverka.

Avslutande reflektioner

Det är lätt att tänka att det i första hand är saksador som aktualiseras på entreprenadrättens område. Om en hyresgäst begär skadestånd med hänvisning till att dennes intäkter minskar till följd av närliggande entreprenadarbeten, vilket inte är ett särskilt ovanligt scenario, avser dock tvisten ren förmögenhetsskada.¹ För parterna och som juridiskt ombud är det av stor vikt att känna till omfattningen av det försäkringsskydd som ansvars- och allriskförsäkringen ger. För att kunna göra en korrekt bedömning av riskerna vid ett rättsligt förfarande, och ge adekvata råd, är det därför viktigt att som entreprenadjurist vara uppdaterad inom försäkringsrättens område. När en skada ska anses ha inträffat kan även bli relevant för frågor som huruvida anspråk i anledning av skadan har framställts i rätt tid.

[1] Lagerström, Företagsförsäkring - juridisk handbok för försäkringsgivare och försäkringstagare, tredje upplagan s. 149.

[2] Liman, Entreprenad- och konsulträtt, åttonde upplagan s. 164.

[3] Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning, version II s. 231.

[4] Härmed åsyftas Högsta domstolens dom av den 5 april 2017, [NJA 2017 s. 237](#).

[5] Se [NJA 1997 s. 832](#) avseende sakskada och sakförsäkring.

[6] Se [NJA 2001 s. 750](#), [NJA 2006 s. 53](#) och NJA 2013 s. 253 angående tolkning av försäkringsvillkor.

[7] Se exempelvis [MÖD 2003:93](#) som avsåg skadestånd enligt 32 kap. miljöbalken.

Vanja Eriksson

Tingsnotarie vid Stockholms tingsrätt, specialiserad inom entreprenadrätt samt process- och skiljemannarätt. Tidigare verksam på AG Advokat.

Johan Wingmark

Advokat och delägare på AG Advokat, specialiserad inom entreprenadrätt samt process- och skiljemannarätt. Tidigare verksam vid Svea hovrätt.